

Практикалық сабақ №2

Тақырыбы: Көп айнымалы функциялардың дербес туындылары. Күрделі функцияларды дифференциалдау.

Мақсаты: Функцияларды дифференциалдау.

Мысал 1. Берілген $z = xy^3$ функцияның толық дифференциалын табу керек.

Шешуі: Бұл функцияның дербес туындыларын табайық.
 $z'_x = y^3, z'_y = 3xy^2$ демек, $dz = y^3 dx + 3xy^2 dy$.

Мысал 2. $u = e^{x-2y}$, $x = \sin t$, $y = t^3$ болсын. Сонда
 $\frac{du}{dt} = \frac{\partial u}{\partial x} \cdot \frac{dx}{dt} + \frac{\partial u}{\partial y} \cdot \frac{dy}{dt} = e^{x-2y} \cdot \cos t - 2e^{x-2y} \cdot 3t^2 = e^{\sin t - 2t^3} (\cos t - 6t^2)$

Мысал 3. Егер $z = x^2 - y^2$, $x = u \cos \vartheta$, $y = u \sin \vartheta$ болса. Онда

$$\frac{\partial z}{\partial u} = 2x \cos \vartheta - 2y \sin \vartheta; \quad \frac{\partial z}{\partial \vartheta} = -2xu \sin \vartheta - 2yu \cos \vartheta$$

Мысал 4. Берілген $z = \arctg \frac{x}{y}$ функциясының екінші ретті дербес туындыларын табыңыз.

$$\frac{\partial z}{\partial x} = \frac{1}{1 + \frac{x^2}{y^2}} \cdot \frac{1}{y} = \frac{y}{x^2 + y^2}, \quad \frac{\partial z}{\partial y} = \frac{1}{1 + \frac{x^2}{y^2}} \cdot \left(-\frac{x}{y^2} \right) = -\frac{x}{x^2 + y^2}$$

Енді екінші рет дифференциалдаймыз:

$$\frac{\partial^2 z}{\partial x^2} = \frac{\partial}{\partial x} \left(\frac{y}{x^2 + y^2} \right) = -\frac{2xy}{(x^2 + y^2)^2}, \quad \frac{\partial^2 z}{\partial y^2} = \frac{\partial}{\partial y} \left(-\frac{x}{x^2 + y^2} \right) = \frac{2xy}{(x^2 + y^2)^2}$$
$$\frac{\partial^2 z}{\partial x \partial y} = \frac{\partial}{\partial y} \left(\frac{y}{x^2 + y^2} \right) = -\frac{x^2 - y^2}{(x^2 + y^2)^2}$$

Мысал 5. $z = 5x^2 + 3xy - 6y^3$ болса, d^2z неге тең болады?

Шешуі: Алдымен берілген функцияның екінші ретті дербес туындыларын табамыз, олар:

$$\frac{\partial z}{\partial x} = 10x + 3y, \quad \frac{\partial z}{\partial y} = 3x - 18y^2, \quad \frac{\partial^2 z}{\partial x^2} = 10, \quad \frac{\partial^2 z}{\partial x \partial y} = 3, \quad \frac{\partial^2 z}{\partial y^2} = -36y$$

Енді $d^2z = 10dx^2 + 6dxdy - 36ydy^2$.

Мысал 6. $z = 2x^3 + 3y^2 + 1$ функцияның $P(1;2)$ нүктесінде Ox өсімен 120° бұрыш жасайтын бағыттағы туындысын табындар.

$$\frac{\partial z}{\partial x} = 6x^2; \quad \left(\frac{\partial z}{\partial x}\right)_P = 6; \quad \frac{\partial z}{\partial y} = 6y; \quad \left(\frac{\partial z}{\partial y}\right)_P = 12,$$

$$\cos \alpha = \cos 120^\circ = -\frac{1}{2}; \quad \sin \alpha = \sin 120^\circ = \frac{\sqrt{3}}{2}.$$

Туындыны табамыз: $\frac{\partial z}{\partial \vec{a}} = 6\left(-\frac{1}{2}\right) + 12\frac{\sqrt{3}}{2} = -3 + 6\sqrt{3}.$

Мысал 7. $z = xy^2$ функцияның $P(1;1)$ нүктесіндегі градиентін табу керек.

Шешуі: Функцияның дербес туындыларын және $P(1;1)$ нүктесіндегі мәндерін есептейміз:

$$\frac{\partial z}{\partial x} = y^2; \quad \left(\frac{\partial z}{\partial x}\right)_P = 1; \quad \frac{\partial z}{\partial y} = 2xy; \quad \left(\frac{\partial z}{\partial y}\right)_P = 2.$$

Сонда, $\text{grad} z = \vec{i} + 2\vec{j}.$

Мысал 8. $\frac{d^2 u}{dx dy} = \frac{d^2 u}{dy dx}$ теңдікті тексеру керек, егер: $u = x^{y^2}.$

Шешуі: Берілген функцияның дербес туындыларын есептейік

$$\frac{du}{dx} = y^2 x^{y^2-1}, \quad \frac{du}{dy} = 2yx^{y^2} \ln x,$$

$$\frac{d^2 u}{dy dx} = 2yx^{y^2-1}(1 + y^2 \ln x), \quad \frac{d^2 u}{dx dy} = 2yx^{y^2-1}(1 + y^2 \ln x).$$

Осыдан, аралас туындылар $0 < x < \infty, -\infty < y < \infty$ анықталу облысының барлық (x, y) нүктелерінде орындалатын $\frac{d^2 u}{dx dy} = \frac{d^2 u}{dy dx}$ теңдікке келеміз.

Аудиториялық жұмысы: Көп айнымалы функциялардың дербес туындыларын және дифференциалдарын, күрделі функциялардың дербес туындыларын, бағыт бойынша туындыны, жоғарғы ретті туындыларды және дифференциалдарды табу: [8] №№ 3213-3229 (тақ), 3235-3241 (тақ), 3245 а)г), 3256-3260 (жұп), 3269-3273 (тақ), 3283, 3285, 3288, 3294, 3341. Тейлор формуласы: [8] №№ 3581, 3583, 3594.

Үй жұмысы

№№ 3214-3228 (жұп), 3236-3242 (жұп), 3245 б)в)д), 3257-3261 (тақ), 3270-3274 (жұп), 3284, 3286, 3289-3295 (тақ), 3346. №№ 3582, 3597.